

Anmeldelser

Jesper Due og Jørgen Steen Madsen: *Når der slås søm i. Organisationsforhandler og organisationskultur*. København 1988: Jurist- og Økonomforbundets Forlag. 360 s. hæftet. 295 kr.

Due og Madsens bog er en bedrift. Her har vi meget hurtigt en minutios kortlægning af overenskomstforhandlingerne på det offentlige område i 1986-87. Og bogen er tillige spændende. Her fremhæves en række karakteristiske træk ved og problemer i forhandlingsforløbet. Endelig er bogen velskrevet. I hvert tilfælde er der ikke megen fagjargon.

Det bedste ved bogen er næppe forfatternes egen hovedpointe. Både indledningsvist og en gang til i afslutningen fremhæver Due og Madsen betydningen af de uformelle relationer og uformelle kontakter. Det er vigtigt, at forhandlerne kan sammen, selvom de sidder på hver sin side af forhandlingsbordet. Og det er afgørende, at de kan snakke underhånden sideløbende med de officielle drøftelser. Det er især forholdet mellem finansminister Palle Simonsen og Aage Andersen på lønmodtagersiden, som Due og Madsen tillægger afgørende betydning. Gennem uformelle samtaler fik Simonsen og Andersen flere gange forhandlingerne over døde punkter. Due og Madsen fremhæver helt principielt betydningen af det uformelle som en særlig kultursociologisk indsigt.

Om det sidste er rigtigt, kan diskuteres. Uanset disciplin ved de fleste godt, at der sker noget bag kulisserne. Spørg blot forvaltnings- og organisationsforskere. Eller spørg historikerne. Tit er de næsten mere fascinerede af, hvad der sker bag scenen end på den. Den eneste undtagelse er næsten Ole Karup Pedersen. I sin disputats om P. Munch lagde han afgørende vægt på de *offentlige* udtalel-

ser og handlinger, for det var dem, der bandt politikerne. Men det har ikke rigtigt dannet skole. Og anmelderen er usikker på om det uformelle nu også var så afgørende i det konkrete begivenhedsforløb. Det dokumenteres ganske rigtigt, at Simonsen og Andersen snakkede sammen og fik tingene til at glide. Men det står læseren frit for at mene, at uden disse kontakter ville forhandlingerne blot have taget et par dage mere, uden at det ville have gjort den store forskel i resultatet.

Det hænger sammen med et specielt forhold i 1987. I fremstillingen går det nemlig igen og igen, at i 1987 ville Palle Simonsen for alt i verden have et forlig. Der skulle nemlig være valg og de konservative var bange for at tabe stemmer hos offentligt ansatte. Derved kom 1987 til at adskille sig fra både 1985 og 1989. I 1985 skulle der ikke være valg og regeringen lavede derfor et skrappt indgreb. I 1989 skal der heller ikke være valg og statsministeren kunne derfor bruge nytårstalen til at foreslå 10 procent lønnedgang i bytte for skattelettelser. Men i 1987 skulle der være valg og Palle Simonsen var flink. Meget flink. Hvis ønsket om forlig var et hovedmotiv på arbejdsgiversiden, krævede det næppe den store forhandlingstekniske snilde, herunder underhåndskontakter, at nå et resultat. Det skulle nok komme, medmindre man direkte klumrede i det. Regeringen var i give-humør.

Flinkheden rækker næppe meget ud over 1987. Det gør til gengæld noget andet, og det er bogens største fortjeneste. Den illustrerer meget stærkt koalitions karakteren af de offentlige forhandlinger. På hver side, arbejdsgivere og lønmodtagere, er der tale om højst blandede grupperinger. På lønmodtagerside sidder LO-gruppen, ETF og AC stadig sammen, selvom deres interesser er direkte modstridende med hensyn til, hvorledes forbedringer skal fordeles på højt- og lavtlønnede. Talsmanden er LO-mand. Og arbejdsgiversiden er ikke bedre: Staten og kommunerne er

sammen og deres ønsker er langt fra ens. I 1987 var kommunerne ikke i det samme givehumør som finansministeren. Men det var Palle Simonsen der førte det store ord. I vigtige faser blev kommunerne blot underrettet om resultaterne. Det illustrerer endnu et træk: Man forhandler tilsyneladende i stort omfang på andres vegne. Det sidste var iøvrigt endnu mere udtalt før 1987. Forhandlingerne på tjenestemandsområdet var udslagsgivende, også for de overenskomstansatte, men de var ikke med ved forhandlingsbordet. Koalitionerne er skrøbelige og det er fascinerende at følge, hvorledes man alligevel prøver at holde sammen. Og det rejser igen nogle mere generelle spørgsmål. Hvad skal der til for at systemet bryder sammen? Eller mere positivt: Kan apparatet i det hele taget fungere, hvis ikke en eller anden, som Simonsen i 1987, presser en linje igennem?

Her giver Due og Madsen et særdeles godt indblik bag kulisserne. Der er kun et problem: Det kunne være gjort på den halve plads. Selve fremstillingen er bred, der er godt med gentagelser og for en sikkerheds skyld er hvert afsnit forsynet med sammenfatninger. Bredden forøges yderligere af, at Due og Madsen elsker slangudtryk i en sådan grad, at de helst skal have serveret mest muligt. Forhandlingerne var sikkert livlige. For i følge overskrifterne var der »rygsvømning«, »luft i ministeren«, og »afbrudt samleje«. Og læseren bør fornøje sig med for eksempel side 220. Man får ganske vist ikke noget at vide. Forretningsudvalget i Lærernes Centralorganisation havde afvist det resultat, Martin Rømer var nået til, og forfatterne skriver ligeud, at det er svært at vide hvorfor. Mn dette inspirerer dem til et festfyrværkeri af slangudtryk – ialt 6 på denne side – hvor sportens verden og den menneskelige fordøjelse indgår en dialektisk syntese.

En del er smag og behag. I længden – bogen er lang – bliver selv de morsomste udtryk en

lille smule trættende. Og bredden kan gøre det lidt langsommeligt at komme igennem bogen. Men det skal man. For den ligner på mange måder Tage Kaarsteds i sin tid om Regeringskrisen 1957: Man kommer til at kende systemet indefra.

Hans Jørgen Nielsen

Replik til Peter Bogasons anmeldelse af bogen: »Fra vækst til omstilling«

I Økonomi & Politik nr. 1988:4 anmelder Peter Bogason bogen: »Fra vækst til omstilling«.

I anmeldelsen fremhæver han blandt andet min artikel: »Fra bureaukrati til servicevirksomhed«.

Peter Bogason blev således behørigt provokeret – og fik sin krydder i den gale hals – over min afsluttende sætning, der siger at:

»Markedet er det styringssystem, der synes at udnytte ressourcerne mere effektivt end noget andet styringssystem.«

Jeg kan udmærket forstå, at Peter Bogason var ved at komme til skade, da han læste artiklens afslutning. Jeg blev nemlig selv ret chokeret, da jeg så min egen artikel.

Sætternissen havde nemlig været på spil, og havde lavet en stærkt meningsforstyrrende fejl i den afsluttende sætning.

Til orientering for Peter Bogason – og andre, der har læst artiklen og undret sig over den usammenhængende afslutning – kommer den rigtige afslutning på artiklen her:

»Markedet er det styringssystem, der ud-

fra en borgerlig tankegang synes at udnytte ressourcerne mere effektivt end noget andet styringssystem.»

Jan Pedersen

Innovation: A Cross-disciplinary Perspective edited by Kjell Grønhaug og Geir Kaufmann, Norwegian University Press 1988.

Denne bog har ifølge redaktørerne følgende målgrupper: 1) forskere inden for innovation, 2) 2.delsstuderende inden for de områder bogen behandler og 3) ledere og politikere.

Der er tale om et »murstensværk« på ikke mindre end 515 sider plus index. Indholdet består af en generel introduktion samt 21 individuelle bidrag om innovation på individuelt, gruppe, organisation og samfunds niveau. Ni artikler har tidligere været publicerede. Den er resultatet af søgning efter materiale til et kursus i innovation ved Norges Handelshøyskole i Bergen.

Kravet til artikeludvalget har ifølge redaktørerne været tilstrækkelig bredde og dybde. Dette forklarer selvfølgelig samlingens absolutte størrelse. Når man skriver sådant, blotstiller man sig selvfølgelig for »hug«, noget jeg skal vende tilbage til.

De enkelte bidrag er generelt af høj kvalitet og bogens styrke ligger navnlig i individuel/organisatorisk kreativitet (del I) samt (del III) der i væsentlig grad opdyrker vidensperspektivet på samfunds niveau. Med det høje ambitionsniveau, der er lagt op til kunne man ønske en væsentlig stærkere indikation af nyere økonomisk virksomhedsteori. Artiklerne om strategi og proces er ikke dårlige f.eks. Grønhaug & Reve påpejning af et spændingsfelt mellem entrepreneurskab og formel planlægning er udtryk for en spændende og frugtbar fremgangsmåde. Der sav-

nes imidlertid bidrag som f.eks. David Teece arbejder omkring diversifikation og beskyttelse af viden. Nydannelser, som fokuseringen af »economics of scope« som er kommet i kølevandet af analyser af innovationer på virksomheds- og brancheplan glimrer med sit fravær. Iøvrigt savnes Sidney Winter og Richard Nelsons banebrydende arbejde med evolutionære modeller for innovationer i en branche. Om end disse bidrag blandt en del »ortodokse økonomer« betragtes med en del skepsis fortjener de at komme til orde i en antologi som både skal dække bredde og dybde. En yderligere kritik kan rejses til den meget korte introduktion. For den »jomfruelige læser« kan denne ikke skabe den fornødne baggrundsviden. Eksemplarisk i denne sammenhæng er Barney & Ouchi's »Organizational Economics«, hvor de enkelte bidrag kommenteres i detail og sættes i perspektiv.

Sammenfattende kan bogen gøre stor nytte som indførings- og kildebog for 2-delsstuderende, forskere og politikere/ledere, men allene bør den ikke stå al den tid økonomisk teori ikke er bedre behandlet.

Tore Kristensen

Erik Strøjer Madsen, Jørgen Ulff-Møller Nielsen og Kurt Pedersen: Økonomisk teori i internationalt perspektiv, 2. udgave, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København 1989.

Hans Keiding og Lars Lund: Nationaløkonomi I og II, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, København 1988. 311 s. og 290 s. 248 kr. og 248 kr.

Da far var dreng

Min første kontakt med den nationaløkono-

miske videnskab i midten af 1960'erne var »Einführung in der Wirtschaftstheorie« af Erich Schneider. Noget af en forskrækkelse for årgangen af unge håbefulde polit-studerende. »Der findes ikke alternativer på engelsk – og slet ikke på dansk«, lød argumentet fra fagets lærere. »Skjult adgangsbe-grænsning!«, mumlede vi forbitret, men bøjede så nakken over ordbøgerne. Det var før nogen havde hørt om studienævn og den slags.

De amerikanske mursten

Nu er det heldigvis blevet bedre. Først kom de store – oftest amerikanske – lærebøger med den neoklasiske syntese i flerfarvede diagrammer, særlige lærer- og studenter-hæfter med supplerende spørgsmål og detal-jerede forslag til gennemgangsplaner. Man kunne køre fra mikro til makro – eller om-vendt – alt efter temperament og behov.

Herefter troede man i nogle år, at markedet for lærebøger på universitetsniveau også i Danmark var mættet. »Vi er for lille et sprog-område til mange ting – også at have egne læ-rebøger i nationaløkonomi«, tænkte bekym-rede forlæggere. De få, som forsøgte, opleve-de vistnok også, at der var noget om snak-ken. Kun bøger med specialbehandling af dansk samfundsbeskrivelse eller dansk øko-nomisk politik kunne klare sig.

Først i de senere år har dansksprogede lære-bøger i nationaløkonomi vundet fodfæste. Baggrunden er formentlig en kombination af samfundsvidenskabelige uddannelser har øget behovet. Samtidig har moderne tekst-behandling mindsket kravene til oplagsstør-relser noget.

To nye lærebøger

Emnet for denne anmeldelse er to af disse danske introduktioner til nationaløkonomi-en. De er eksempler på denne nye generation af lærebøger henvendt til grunduddannel-serne på handelshøjskoler og universiteter. Samtidig er de repræsentanter for meget for-skellige syn på, hvordan en god lærebog skal tilrettelægges.

En klassisk model

Hans Keiding og Lars Lund har allerede med titlen »Nationaløkonomi« signaleret en klassisk lærebogsform. Bogen er primært beregnet på HA-undervisning på handels-højskolerne og – understreger forfatterne i forordet – som en del af det samlede under-visningsmateriale. Heri ligger, at den be-skrivende økonomi og anvendelse af økono-misk teori bliver behandlet andetsteds. I den-ne bog er det *teorien* det gælder.

Gangen igennem bogens kapitler er umid-delbart også den traditionelle: fra mikroøko-nomi over generel ligevægt og velfærd til in-ternational økonomi, den offentlige sektor og makroøkonomi. Forfatterne pointerer dog, at skellet mellem mikro- og makroteori er under opløsning.

Mikroteori, generel ligevægtsteori, velfærd-teori og international økonomi udfylder bind I. Det meste er standardstof. Forfatter-nes egne faglige præferencer viser sig i en grundig behandling af spilteori, intertempo-ral økonomi, usikkerhed og information. To ting karakteriserer i øvrigt teksten.

For det første udviser forfatterne en prisvær-dig omhu i gennemgang og anvendelse af il-lustrationer.

For det andet gives en afsluttende kommen-

tar til hvert kapital, hvor det placeres i en teo-rihistorisk sammenhæng. Den er jeg mere tvivlende over for nytten af. Småsnak om »... Edgeworth, der har fået et stærkt come-back i de seneste år« (p. 57), siger næppe meget for en ikke-rygende nybegynder i faget. Og evige sandheder af typen »Godt nok er teoretikerne ikke ansvarlige for det, som alle mulige plattenslagere stiller op med deres værk, men de kan jo godt alligevel gardere sig en smule« (p. 192), lugter ganske meget af universitær kaffepause-bekymring. Der er andre eksempler.

Del II indledes med en selvstændig og grundig gennemgang af den offentlige sektor med vægt på dens placering som et særskilt fænomen i økonomisk teori. Herefter følger nationalregnskab og indkomstdannelsesmodeller med vægt på IS/LM-modellen. Bogen afrundes med kapitler om inflationsteori, betalingsbalanceteori, pengeteori og vækstteori.

Sammenfattende har denne lærebog både dyderne og svaghederne fra de klassiske økonomiske lærebøger. Der er en intellektuel skønhed i den rene teori, i præciseringen af forudsætninger og konklusioner. Er man vakt for den økonomiske teori, er det en fornøjelse at læse denne bog. Men samtidig er den tør. Knastør. Derfor vil der i mange praktiske undervisningssituationer blive stillet store krav til lærernes evne til levende formidling med inddragelse af alternative synsvinkler, eksempler og aktuelt stof.

Og nu skal alle mere sig

Meget af dette formidlingsarbejde bliver underviseren sparet for i en anden ny lærebog om »Økonomisk teori i internationalt perspektiv«, hvis 2. udgave kom i 1988. Bogen skal opfylde behovet for en dansksproget indledning til økonomisk teori ved de højere

læreanstalter. Som det fremgår af titlen søges bogen målrettet til en dansk publikum ved at inddrage det internationale aspekt i teorigennemgangen – hvor de fleste amerikanske lærebøger overvejende behandler teorien ud fra forhold i en lukket økonomi.

Bogens disponering er den sædvanlige. Fra behandling af varemarkeder, prisdannelse og effektivitet over indkomstdannelsese teori og finanspolitik til penge og valuta. I den afsluttende del behandles nogle aktuelle områder som »inflation«, »udbudspolitik«, »konkurrenceevnepolitik«, »konjunkturteori« og »økonomisk vækst«.

Umiddelbart kan jeg godt lide bogens titel. Forfatterne prøver at »åbne« den økonomiske teori på flere måder. For det første søger de at undgå at præsentere økonomisk teori som en monolit – en færdig og afklaret teori-bygning. Alternative økonomiske skolars synspunkter inddrages både i bogens indledning og løbende gennem teksten (f.eks. i behandlingen af international handel). For det andet lægger de vægt på aktualitet i talmateriale og eksempler. Og endelig søger de også at inddrage de magtmæssige og politiske aspekter af den økonomiske virkelighed i deres teoribehandling.

Figurmaterialet er som hovedregel veltegnet – næsten »amerikansk« i stilen med tredimensionale kasser og den slags. Forfatterne har en svaghed for at illustrere fordelingsvirkninger i forbindelse med analysen af prisdannelsen på enkeltmarkeder. Nogle gange bliver det næsten for meget. Det gælder for eksempel figur 14.4, hvor virkningerne af en told opsplittes i ikke mindre end 7 kasser og trekanter, som så fordeles til og fra producenter, forbrugere og stat.

Også stilen med inddragelse af det internationale perspektiv trækkes til tider for langt og gør fremstillingen springende. For eksempel

behandles direkte internationale investeringer og multinationale selskaber i to korte afsnit i kapitlet om realkapital – inden læseren er blevet præsenteret for hovedkapitlet om international handel og fordeling. Men i langt de fleste tilfælde fungerer diskussionen af internationale aspekter som en berigelse af teorien.

Kan underviseren så nøjes med at læse op af teksten. Næppe. For nu bliver opgaven snarere at holde tråden i gennemgangen ved at udpege de tunge klumper og gennemgående ræsonnementer i økonomisk teori. For studerende på introduktionsundervisning er alle sider jo lige relevante – eller lige kedelige. Og denne lærebog kræver mere end de fleste, at de store linier trækkes op og fastholdes.

Robinsons dilemma

Hvis man strandede på en øde ø med et hold studerende – og et classesæt af hver af de bøger, som denne anmeldelse behandler, hvilket skulle man så vælge?

I det tilfælde, hvor de studerende ikke var på starten af en egentlig økonomisk kandidatuddannelse, men for eksempel læste på en uddannelse, hvor nationaløkonomi var ét blandt flere fag og hvor de ikke skulle føres videre gennem mere formaliseret økonomisk teori – så ville jeg ikke være i tvivl. »Økonomisk teori i internationalt perspektiv« ville blive brugt til at fordrive tiden, indtil det frelsende skib dukkede op i horisonten.

Hvis jeg havde at gøre med studerende ved de »tunge« økonomiuddannelser (f.eks. cand. polit./oecon.), ville valget ikke være så nemt. Givet den tradition for matematisk stringens og abstrakt teori, som stadig præger håndteringen af økonomisk videnskab på disse studier, ville Hans Keidings og Lars Lunds »Nationaløkonomi« på mange måder være en

mere ærlig og relevant introduktion til det videre studium.

Så det handler – selvfølgelig – i sidste ende om en nøje vurdering af undervisningsbehovet og det samlede studieforløb, som en introduktion til nationaløkonomi skal indgå i. Her illustrerer de to omtalte lærebøger – og også andre eksempler fra de senere år – en bredde i udbuddet, som vi ikke havde drømt om, da vi sad bøjet over »Einführung ...« for 20 år siden.

Per Kongshøj Madsen

Henrik Christoffersen og Bjarne Hastrup: Når får har for meget – en historie om historie om de nordiske folks velfærd i moderne tid. Amadeus debatbøger, 1988. 191 s.

De to økonomer, der er forfattere til denne bog, har sat sig for at fortælle nordboerne og den engelsktalende verden (bogen vil blive udgivet i USA) om den skandinaviske velfærdsmodel og kræfterne bag dens opkomst. De mener ikke, at velfærdsstaten blev skabt i 1930'erne af socialdemokratiene. De ser den i stedet som et resultat af en lang historisk proces, der går tilbage til 1780'erne. De beskriver udviklingen som et resultat af fire velfærdsbølger. Den første startede med bondereformerne i slutningen af 1700-tallet. Den anden tidsfæstes til perioden 1830-1930. Den tredje velfærdsbølge, som de kalder den socialdemokratiske, lægger de fra 1930'erne til 1980'erne dvs. nu, hvor de mener, at vi står over for at skulle skabe en ny fjerde velfærdsbølge.

Forfatterne er fulde af lovord om den specielle udvikling i Norden, som de beskriver som temmelig enestående politisk som materielt. En væsentlig forklaring på den lykkelige udvikling skulle være, at der som en rød tråd gennem de sidste par hundrede år har

været nogle grundlæggende principper i vor politiske kultur, som har styret udviklingen. disse idealer skulle have været »idealet om bredest mulig oplysning, frigørelse og ansvarliggørelse af befolkningen«. Idealets højeste udviklingstrin ser forfatterne som »den samfundsorganisation, som for alvor blev udviklet med 1930ernes krisepolitik, og som i årtierne efter anden verdenskrig har opnået så imponerende resultater«.

Den socialdemokratiske ideologibygnings, der var grundlaget for 1930ernes velfærdsbølge, har imidlertid ifølge forfatterne efterhånden mistet sin kraft og sin troværdighed. Det er blevet problematisk, om velfærdssamfundet skaber øget velfærd, og om det ikke i stedet er blevet institutionernes velfærd, der varetages. Forfatterne er i virkeligheden meget desillusionerede. »Det er lammende at opleve afdækningen af, hvorledes offentlige velfærdsinstitutioner og faglige organisationer er blevet styret ud fra hensynet til egne interesser snarere end borgernes, således som det er sket i 1980'erne«, skriver de. Følgen har ifølge forfatterne været, at vi befinder os i en moralsk og politisk krise. »Der kan ikke formuleres et sammenhængende helhedsbillede, som befolkningen kan tilslutte sig«. Til erstatning for den opslidte socialdemokratiske ideologi peger de på behovet for at finde frem til nye grundlæggende ideer, som økonomisk, kulturelt, økologisk og på anden måde kan bære, og som i overensstemmelse med den politiske velfærdstradition også får marginalgrupperne med. Hermed fastholdes en række af de kulturværdier, som forfatterne mener har været dominerende i fortidens udvikling.

Bogen er med sine 200 sider en overkommelig og let læst bog, der giver en række gode og instruktive og lange linjer i de nordiske landes udvikling. Der forekommer mig også at være rigtige iagttagelser om den moderne udvikling. Men det er åbenlyst også en hur-

tigt skrevet bog. Man har næppe taget de historiske studier særlig alvorligt. Der er grundlag for en del detailkritik, som jeg af pladshensyn vil afholde mig fra at gå ind i. I stedet vil jeg holde mig til nogle hovedpunkter i bogen.

Bogen er trods sit beskedne omfang ganske ambitiøs. Det er ikke så lidt på grundlag af nogle strejftog i de sidste to hundrede års historie at ville forklare, hvad der er vor nordiske egenart, og hvad der er centralt, og hvad der er specifikt i vor nordiske kultur og udvikling. Forfatternes svar er som nævnt, at »idealet om bredest mulig oplysning, frigørelse og ansvarliggørelse af befolkningen« har styret udviklingen.

Nu er det jo en debatbog, og jeg tror ikke, at forfatterne vil påstå, at deres konklusioner hviler på noget videnskabeligt grundlag. De anvendte begreber i idealet er så vage og elastiske, at de forekommer at kunne bruges til at kunne forklare alting og ingenting. Henvisningerne til lovgivning, der skal vise, hvor herligt vidt, vi på forskellige områder på et tidligt tidspunkt har drevet det, er for ufuldstændige som bevisførelse. Og forfatterne kan heller ikke vide, hvad det er der har styret udviklingen og beslutningstagernes handlinger, for det er ikke undersøgt systematisk ud fra deres synsvinkel. Og hvorfor ved forfatterne, at det der er sket, er resultater af en bevidst politisk målsætning?

Hele sagen må altså diskuteres på et temmelig ufuldstændigt grundlag, hvor det bedste man kan gøre er at se, hvad faghistorikerne er nået frem til, som kan belyse problemet. Og her er det ganske pudsigt, at de to økonomer vælger en idealistisk forklaring på udviklingen, mens en række af faghistoriernes resultater i virkeligheden kan og vel må fortolkes således, at det først og fremmest er markedskræfterne og andre materielle forhold, der har styret udviklingen og skabt de foran-

dringer, som forfatterne kalder velfærdsforandringer. Bondereformerne ses således ikke længere af historikerne først og fremmest som resultater af en fra oven kommende human politik. (Kongen bød ... osv., som der står på frihedsstøtten og i skolebøgerne), men som en tilpasning til kræfter og krav, der kom nedefra, og som var fremkaldt af markedskræfterne og markedsökonomiens fremtrængen i Europa. Det enevældige bureaukratis rolle blev den at moderere de stærke kræfter, der her gik i gang. Ja det fremherskende synspunkt i stavnsbåndophævelsens jubilæumsår var det, at den velfærd, der lå i bondereformerne nærmest kom til ved en balancering mellem interesser og eksisterende rettigheder, der nok var pragmatisk, men næppe så ideel, som af forfatterne antaget. I England var der ikke en tilsvarende modvægt i det stænderdelte engelske parlament.

Og hvordan skal man forholde sig til påstanden om den anden velfærdsbølge fra 1830-1930? Det er svært at se, at der skulle være så meget specifikt i den. Tværtimod kendes nye forfatninger med demokrati, folkelige bevægelser, organisering af erhvervsinteresser og fagforeninger osv. jo overalt i det mere udviklede Europa, ligesom en egentlig sociallovgivning opstår overalt. Det fælles er mere iøjnefaldende end det specielle. Den danske økonomi og det danske samfund forandredes i takt med konjunkturerne og forandringerne i Europa og senere i USA.

Andelsbevægelsens fortræffelighed trækkes her frem som sædvanlig, men sagen er, at den produktionsomlægning, som andelsbevægelsen kom til at organisere, allerede var i gang, før bevægelsen startedes. Men hvad med organisationsformen? Var den ikke et resultat af en særlig dansk eller nordisk velfærdstradition. Nej, ikke i nogen direkte forstand. Organiseringen i andelsbevægelsen skete decentralt og derved, at danske landmænd valgte fra egen til egen at kopiere den an-

delsform, som var blevet startet i Vestjylland, men tilsyneladende uden at det var særlig afgørende for dem under hvilke former omlægningen skete, når blot den skete hurtigt, således som prisforholdene opfordrede til. Først da andelssvineslagterierne blev etablerede, brugtes andelsideologien af de etablerede andelsinteresserede som et led i deres langvarige kamp mod de allerede etablerede store svineslagterier, der havde specialiseret sig i det engelske marked.

Den tredje velfærdsbølge »den samfundsorganisation, som for alvor blev udviklet med 1930ernes krisepolitik, og som i årtierne efter anden verdenskrig har opnået så imponerende resultater« omfatter under ét perioden fra 1930 til i dag. Hvad tales der her om? Ordet samfundsorganisation må angive, at der tales om hele den måde, hvorpå vi har indrettet vort politiske og samfundsmæssige system. I perioden 1930 til ca. 1950 skabtes et regulerings- og forhandlingssamfund, hvor sociallovgivningen udbyggedes i moderat omfang, men som erhvervsmæssigt frem til 1950erne var karakteriseret ved et statssubsidieret landbrug og en industri, der gik med krykker. Resultaterne her var ikke så imponerende. Den egentlige velfærd, den der ligger i økonomisk vækst og høj beskæftigelse, den var her lavere end både før og siden. Det har der imidlertid ikke været meget at gøre ved, da det var et system, der som sædvanligt fremkaldtes af forholdene og konjunkturerne uden om os. Også de ændringer af samfundet, der kom fra 1950erne, med liberalisering og afvikling af restriktioner kom udefra med Marshallplanen og liberaliseringen af udenrigshandelen i Europa. Herved lagdes grundlaget for den store økonomiske vækstbølge, der slog igennem også hos os fra slutningen af 1950erne. Det specifikke og enestående ved os var det politiske systems mangel på evne til at styre denne vækst og den offentlige sektors opgaver og funktioner, herunder ikke mindst udgifter, der for en

stor del må karakteriseres som sociale. Udviklingen forudsagdes allerede af Erik Ib Schmidt og de andre bureaukrater i budgetdepartementet i PP1 og PP2 og advarslerne fra de sagkyndige har været utallige siden. Følgerne har for Danmark været en kæmpe-mæssig udlandsgæld, en for lille produktion og økonomisk vækst og en høj arbejdsløshed. Den ironiske konklusion af den anlagte tankegang er den, at danskernes velfærd måske havde været bedre forvaltet af bureaukraterne i Budgetdepartementet (som i sin tid af deres forgængere i Rentekammeret og i Danske Kancelli) end af »den samfundsorganisation... som i årtierne efter anden verdenskrig har opnået så imponerende resultater«.

Birgit Nüchel Thomsen

Jørgen Teglers: Fredsbevægelsen – med og modspillere. Det sikkerheds- og nedrustningspolitiske Udvalg. 124 sider. København 1988.

Oprigtighed er en god ting også over for en bogs potentielle købere. Oprigtigheden nås på bagflippen, hvor der står: »Dette er ikke en bog om fredsbevægelsen, men derimod om de reaktioner den nye fredsbevægelse fremkaldte i begyndelsen af 80'erne.« På den måde rettes den misforståelse, som de fleste nok ville geråde i, hvis de holdt sig til titlen.

Det der altså er bogens hovedtema – reaktionerne på fredsbevægelsen i det øvrige samfund – er godt nok. Det er nemlig politologiske relevant ved at ville belyse i hvilket omfang en folkelig bevægelse har taget et spørgsmål op af betydning for samfundet som helhed. En nærliggende måde at afgøre det spørgsmål på, er ved at se på de reaktioner – både for og imod – som bevægelsen gennem sin agitation og øvrige aktivitet afstedkommer.

Nu er det vist en forholdsvis kendt sag, at der i den borgerlige regerings tid indtil valget i maj i år, fandtes et sikkerhedspolitisk flertal i Folketinget, der bl.a. med et meget stort antal dagsordner søgte at påtvinge regeringen en politik, der var en del forskellig fra denne regerings egen opfattelse af de sikkerhedspolitiske problemers rette løsning. Det er også kendt, at der findes en Fredsfond, der støtter fredsarbejdet finansielt. På dette område indeholder bogen intet nyt. Det har vel allerede dens beskedne omfang udelukket. Men selv inden for sine rammer kunne fremstillingen nok have været grundigere i sin redegørelse for årsagerne til fredsbevægelsernes opkomst og tilslutning.

Interessantere er afsnittene om modspillerne, og her tænker jeg hverken på Erhard Jacobsen eller på de borgerlige partier. Men mig bekendt bringer denne bog for første gang en oversigt over de organisationer og foreninger, der som »Landsforeningen Værn om Danmark« er dannet som et direkte modspil til fredsbevægelsen med det formål at gå ind i en kamp med denne om opinionen. Her har Teglers udført, hvad man i gammeldags historikerjargon kaldte et rydningsarbejde. Mere er der imidlertid heller ikke tale om.

I et udmærket og overskueligt leksikalt appendix får vi en række faktuelle oplysninger om oprettelsestidspunkt, formål, organisationsform, politisk tilhørsforhold og adresse. Hvad der imidlertid savnes, men som godt kunne have været tilføjet uden yderligere krav til arbejdets researchdel, var en analyse af disse organisationers struktur, aktivitetsformer og rekruttering. Når nu forfatteren har valgt at fokusere på den sikkerhedspolitiske debats aktører og disses interaktionsformer, havde det været på sin plads med en analyse af ligheder og forskelle parterne imellem.

Denne kritik er så meget mere berettiget, som Teglers selv i fremstillingens begyndelse karakteriserer brydningen mellem parterne med det både historisk og aktuelt set særdeles rammende udtryk »kulturkamp« (p. 16). Bag parternes frygt for henholdsvis oprustning og nedrustning, militarisme og defaitisme, krigen og russerne, osv. vil man formentlig kunne identificere mere generelle holdninger i synet på sociale problemer og deres mulige løsning. Det ville i den forbindelse have været interessant at få blotlagt – eller bare antydnet – om der i parternes organisationsformer og aktiviteter kan konstateres sådanne forskelle, at konfrontationen mellem dem kunne tages som udtryk for to forskellige politiske kulturer.

Som det nu er forekommer fremstillingen overfladisk ikke alene fordi den er kort, men først og fremmest fordi den indlader at give læseren indtryk af, at debatten – uanset på hvilken side man måtte have engageret sig – drejer sig om et spørgsmål af betydning. Man får ikke af denne fremstilling indtryk af, at det for parterne under alle omstændigheder drejer sig om en sag, hvor der står noget på

spil. Den sikkerhedspolitiske debat er netop blevet reduceret til et spil, der for så vidt kunne dreje sig om hvad som helst. På den måde modsiger bogen sådan set sit eget hovedtema, fordi det fra en spilteoretisk synsvinkel ikke er muligt at forklare, hvorfor netop denne sag skabte et så bredt folkeligt engagement.

To ting i bogen er gode: de leksikalske og systematiserende afsnit til sidst samt de afsnit der skildrer, hvad Teglers har kaldt »en fynsk affære«. Her gives en levende og sine steder oven i købet spændende fremstilling af de politiske brydninger på lokalt niveau om opstillingen af to eskadriller HAWK missiler på Fyn. Denne gennemgang er eksemplarisk til forståelse af det repræsentative demokratis funktionsmåde i en konkret sag.

En bog om fredsbevægelsen mangler vi stadig, og så har Teglers vist, at der også i høj grad er behov for en undersøgelse af de modspillende organisationer og deres baggrundsgrupper.

Wilhelm Christmas-Møller